

MAHALLIY BOSHQARUVDA RAHBARLARNING YETAKCHILIK KOMPETENSIYALARINI MIQDORIY BAHOLASH USLUBIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH

Bobaxonov Boxodirxon Usmonovich

Namangan davlat texnika universiteti
Korporativ boshqaruv kafedrası dotsenti, PhD.

E-mail: namdtu_info@edu.uz

Tel: +998692341430

Annotatsiya

Ushbu maqolada mahalliy boshqaruv tizimi rahbarlarining yetakchilik xislatlarini obyektiv baholash uslubiyati tadqiq etilgan. Yetakchilik qobiliyatining abstrakt (sifat) jihatlarini (shaxsiy, kasbiy, boshqaruv va innovatsion salohiyat) to'rtta aniq guruhga ajratib, miqdoriy ko'rsatkichlarga transformatsiya qilish orqali boshqaruv samaradorligini o'lchash imkoniyati ilmiy asoslangan. Taklif etilayotgan 5 ballik shkala orqali rahbar kompetensiyalarining raqamlashtirilishi xodimlarni tayinlash, ularning malakasini oshirish va hududiy boshqaruvda inqirozlarni oldini olishda muhim argument bo'lib xizmat qilishi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: mahalliy boshqaruv, yetakchilik qobiliyati, miqdoriy baholash, transformatsiya uslubiyoti, shaxsiy salohiyat, innovatsion kompetensiya, boshqaruv samaradorligi, 5 ballik shkala, kadrlar siyosati, hududiy rivojlanish.

Аннотация

В данной статье исследуется методика объективной оценки лидерских качеств руководителей системы местного управления. Научно обоснована возможность измерения эффективности управления путем разделения абстрактных (качественных) аспектов лидерских способностей (личностный, профессиональный, управленческий и инновационный потенциал) на четыре конкретные группы и их трансформации в количественные показатели. Показано, что количественная оценка (оцифровка) компетенций руководителя с помощью предлагаемой 5-балльной шкалы служит важным аргументом при назначении сотрудников, повышении их квалификации и предотвращении кризисов в территориальном управлении.

Ключевые слова: местное управление, лидерские способности, количественная оценка, методика трансформации, личностный потенциал, инновационная компетенция, эффективность управления, 5-балльная шкала, кадровая политика, территориальное развитие.

Abstract: This article explores the methodology for the objective evaluation of leadership qualities of executives in the local governance system. The possibility of measuring management efficiency is scientifically substantiated by dividing the abstract (qualitative) aspects of leadership abilities (personal, professional, managerial, and innovative potential) into four specific groups and transforming them into quantitative indicators. It is shown that the quantification of a leader's competencies using the proposed 5-point scale serves as an important argument in appointing staff, improving their qualifications, and preventing crises in regional management.

Keywords: local governance, leadership ability, quantitative assessment, transformation methodology, personal potential, innovative competence, management efficiency, 5-point scale, personnel policy, regional development.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotining globallasuvi va tezkor transformatsiya jarayonlari sharoitida mahalliy boshqaruv tizimining samaradorligini ta'minlashda an'anaviy ma'muriy buyruqbozlikdan yetakchilikka asoslangan boshqaruv modellariga o'tish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda [1]. Zamonaviy xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, rahbarning yetakchilik salohiyati hududiy rivojlanishning eng muhim drayverlaridan biridir. Xususan, "GlobalHumanTrends" xalqaro tashkilotining tadqiqotlari natijalariga ko'ra, respondentlarning 80 foizi yetakchilikni tashkilot va hudud rivoji uchun eng ustuvor yo'nalish deb hisoblashi ma'lum bo'ldi [2]. Shuningdek, AQShning "Bersin by Deloitte" kompaniyasi tahlillari yetakchi kompaniya va tuzilmalar yetakchilikni rivojlantirish maqsadida sarflanadigan xarajatlarni yiliga o'rtacha 14 foizga orttirayotganini ko'rsatmoqda [3]. Bu esa, boshqaruvda yetakchilik xislatlarining obyektiv va miqdoriy o'lchanadigan mexanizmlarini yaratish zaruratini keltirib chiqaradi.

O'zbekiston Respublikasida ham davlat va mahalliy boshqaruv organlari faoliyatini tubdan takomillashtirish, rahbar kadrlar mas'uliyatini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-dekabrda "Yangi O'zbekiston ma'muriy islohotlarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-269-sonli Farmonida hududiy masalalarni hal qilishda davlat boshqaruvi organlarining mas'uliyati va javobgarligini kuchaytirish bo'yicha muhim vazifalar belgilab berilgan [4]. Shuningdek, 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"da qabul qilinayotgan qarorlarning samarali ijrosini ta'minlash ustuvor maqsad sifatida ta'kidlangan [5]. Ushbu me'yoriy-huquqiy hujjatlar ijrosini ta'minlash mahalliy rahbarlardan keng ko'lamli intellektual salohiyat, strategik fikrlash va yuqori yetakchilik kompetensiyalarini talab etadi.

Biroq, bugungi kunda mahalliy boshqaruvda rahbarlarning yetakchilik xislatlarini, xususan ularning shaxsiy, kasbiy, boshqaruv va innovatsion salohiyatini aniq raqamli ko'rsatkichlarda ifodalovchi yagona, tizimlashgan metodologiya yetarli darajada rivojlanmagan. Yetakchilik asosan mavhum va sifat jihatidan baholanib, uni miqdoriy ko'rsatkichlarga transformatsiya qilish masalasi amaliyotda to'laqonli joriy etilmagan..

ADABIYOTLAR SHARHI

Mahalliy boshqaruvda rahbarning yetakchilik xislatlarini miqdoriy ko'rsatkichlarga transformatsiya qilish va baholash masalasi ko'plab xorijiy hamda mahalliy olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Zamonaviy menejment nazariyasida yetakchilikni mavhum tushunchadan aniq o'lchanadigan mezonlarga o'tkazish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

Xorijiy olimlardan P. Nortxauz o'zining yetakchilik nazariyalari va amaliyotiga bag'ishlangan fundamental asarida rahbar xislatlarini miqdoriy tahlil qilishning xulq-atvor va vaziyatli yondashuvlarini tizimlashtirgan. Uning fikricha, yetakchilik kompetensiyalarini faqat sifat jihatdan emas, balki tashkiliy samaradorlik va guruhning yutuqlari orqali raqamli ko'rsatkichlarda ham o'lchash mumkin [6]. Bu yo'nalishdagi dastlabki miqdoriy o'lchovlar R. Stogdillning yetakchilik xislatlari nazariyasida ham o'z aksini topgan bo'lib, u rahbarning intellektual qobiliyati, o'ziga ishonchi, ishbilarmonligi hamda tashabbuskorligini aniq miqdoriy mezonlar asosida baholashni taklif etgan [7].

Zamonaviy iqtisodiyotda yetakchilikni baholashning aniq metrikalarini ishlab chiqish bo'yicha J. Zenger va J. Folkmanlarning izlanishlari alohida ahamiyatga ega. Olimlar rahbarning kuchli tomonlarini matematik modellash va amaliyotda keng qo'llaniladigan "360 darajali baholash" tizimi orqali miqdoriy ko'rsatkichlarga aylantirish uslubiyotini fanga kiritganlar [8]. Shuningdek, boshqaruv bo'yicha taniqli ekspert I. Adizes yetakchilikni rivojlantirish va menejerning individual uslubini aniqlashda kodlashtirilgan miqdoriy mezonlardan foydalanishni taklif qilib, rahbarning kasbiy hamda innovatsion salohiyatini aniq raqamli ko'rsatkichlar orqali o'lchash menejment samaradorligini kafolatlashini ta'kidlaydi [9].

MDH davlatlari olimlari, xususan, A. Zub va S. Smirnovlar boshqaruvda yetakchilik tamoyillarini tadqiq etib, rahbarning psixologik va ijtimoiy xislatlarini tashkilotning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari bilan bog'liq holda o'lchash mexanizmlarini tahlil qilganlar [10]. G. Galiullina esa o'z asarlarida XXI asrda yetakchilik qobiliyatlarini ijtimoiy-iqtisodiy yondashuvlar asosida miqdoriy tadqiq etish, tahliliy baholash varaqalari va murakkab reyting tizimlari orqali rahbarlarni saralash amaliyotini takomillashtirish masalalarini chuqur o'rgangan [11].

Mamlakatimiz olimlari ham hududiy boshqaruv tizimida rahbar salohiyatini o'lchashga doir qator izlanishlar olib borganlar. Iqtisodchi olimlar M. Sharifxo'jayev va Yo. Abdullayevlar o'zlarining menejmentga oid tadqiqotlarida yetakchilikni rahbarga xos bo'lgan unikal qobiliyatlar yig'indisi sifatida e'tirof etib, menejer faoliyatini obyektiv baholashda ularning shaxsiy ishbilarmonlik xususiyatlarini miqdoriy ballik tizimda ifodalash tizimli yondashuv ekanligini ko'rsatib o'tishgan [12]. Boshqaruv samaradorligi va yetakchilik xislatlari o'rtasidagi bog'liqlikni N. Yo'ldoshev o'zining menejment masalalariga bag'ishlangan ilmiy ishlarida atroflicha yoritib, rahbar kadrlar faoliyatini standartlashtirilgan reyting ko'rsatkichlari asosida o'lchash va monitoring qilish uslubiyotini ilgari surgan [13]. Shuningdek, K. Abduraxmonov boshqaruvda mehnat resurslaridan samarali foydalanish va rahbarlarning ijtimoiy-iqtisodiy mas'uliyatini miqdoriy baholashda mehnat iqtisodiyoti qonuniyatlariga tayanib, rahbar kapitalini aniq raqamli indekslar orqali tahlil qilish strategiyalarini asoslab bergan [14].

Yetakchilik xislatlarini o'rganish bo'yicha ko'plab nazariy izlanishlar olib borilgan bo'lsa-da, bevosita mahalliy boshqaruv idoralari rahbarlarining faoliyat xususiyatlarini inobatga olgan holda, ularning shaxsiy, kasbiy va innovatsion salohiyatini yaxlit bir ballik shkala asosida miqdoriy ko'rsatkichlarga transformatsiya

qilish masalalari yetarli darajada ochib berilmagan. Bu yondashuvdagi ilmiy bo'shliqlar ushbu tadqiqotimizning dolzarbligi hamda amaliy ahamiyatini belgilab beradi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot metodologiyasi sifat ko'rsatkichlarini miqdoriy o'lchovlarga o'tkazishning tizimli tahlil va mavhum-mantiqiy yondashuvlariga asoslanadi. Mahalliy boshqaruv rahbarlarining shaxsiy, kasbiy, boshqaruv va innovatsion salohiyatini aniq mezonlar bo'yicha raqamlashtirishda deduksiya va induksiya, qiyosiy tahlil hamda ilmiy abstraksiyalash usullaridan keng foydalanildi. Ushbu usullar yetakchilikning fundamental xislatlarini tasniflash va ularni o'lchanadigan indikatorlarga moslashtirish imkonini beradi.

Empirik tahlillar jarayonida ekspert baholash, tanlanma kuzatuv hamda statistik guruhlash usullari qo'llanildi. Rahbarlarning yetakchilik kompetensiyalarini o'lchashda 5 ballik maxsus shkala tatbiq etilib, olingan ekspert xulosalarining ishonchliligi o'rtacha kvadratik og'ish va variatsiya diapazoni orqali matematik-statistik jihatdan tekshirildi. Natijalarning adekvatligini tasdiqlash uchun mahalliy boshqaruv kadrlarining amaliy faoliyat ko'rsatkichlari tizimlashtirilib, miqdoriy qiymatlarga transformatsiya qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mahalliy boshqaruv tizimi rahbarlarining yetakchilik xislatlarini miqdoriy ko'rsatkichlarga transformatsiya qilish uslubi yotini amaliyotga joriy etish yuzasidan olingan empirik natijalar tizimlashtirilgan. Tahlillar jarayonida 2016-2025 yillarni qamrab oluvchi o'n yillik davr uchun 3 ta yirik kompleks jadval shakllantirilgan bo'lib, ular O'zbekiston Respublikasi hududlari miqyosidagi yetakchilik salohiyati indeksi dinamikasini, Namangan viloyatining barcha tuman va shaharlari misolida boshqaruv kompetensiyalarining raqamli transformatsiyasini hamda o'rtacha yetakchilik indeksi bilan hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligi o'rtasidagi o'zaro iqtisodiy-statistik bog'liqlikni namoyish etadi.

Yetakchilik salohiyatining mavhum, sifat ko'rinishidagi jihatlarini aniq raqamli o'lchovlarga o'tkazish hududiy menejmentda kadrlar siyosatini obyektiv baholash va takomillashtirish uchun muhim mexanizm hisoblanadi. Tezkor transformatsiya va iqtisodiy islohotlar sharoitida rahbarlarning shaxsiy, kasbiy hamda innovatsion salohiyatini statistik jihatdan kuzatib borish nafaqat boshqaruvdagi mavjud bo'shliqlarni aniqlashga, balki hududlarga investitsiyalarni jalb etish, sanoat hajmini oshirish va xalqaro raqobatbardoshlikni ta'minlashga qaratilgan uzoq muddatli strategik qarorlarni qabul qilish uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Tadqiqot doirasida shakllantirilgan panel ma'lumotlarining qiyosiy-iqtisodiy tahlili mahalliy boshqaruvda inson kapitali kapitalizatsiyasi darajasi keskin oshganligini dalillaydi. 2016-2025 yillarni qamrab olgan o'n yillik siklda respublika miqyosida rahbarlarning o'rtacha yetakchilik salohiyati indeksi 2.6 balldan 4.2 ballgacha barqaror o'sish trendini namoyish etib, mutlaq farq 1.6 ballni tashkil etdi. Hududiy ko'rsatkichlar dispersiyasi qisqarib, mintaqalararo konvergensiya darajasi

ortganini Toshkent shahri 3.2 balldan 4.7 ballgacha hamda Toshkent viloyati 2.7 balldan 4.4 ballgacha ko'tarilganligi misolida asoslash mumkin. Xususan, Namangan viloyatida mazkur indeks 2.6 balldan 4.2 ballgacha o'sib, makrohududiy o'rtacha ko'rsatkichlar bilan to'liq sinxronlashdi. Jizzax va Toshkent viloyatlarida qayd etilgan 1.7 ballik eng yuqori marjinal o'sish holati hududiy boshqaruv arxitekturasini maqbullashtirishga yo'naltirilgan intensiv kadrlar siyosati to'g'ridan-to'g'ri makroiqtisodiy samara generatsiya qilganligini tasdiqlaydi.

1-jadval.

O'zbekiston Respublikasi hududlari kesimida mahalliy boshqaruv rahbarlarining yetakchilik salohiyati indeksi dinamikasi (5 ballik shkalada)¹

Hududlar	Yillar						10 yillik o'zgarish (+/-)
	2016	2018	2020	2022	2024	2025	
Qoraqalpog'iston R.	2.4	2.6	3.1	3.4	3.7	3.9	+1.5
Andijon	2.7	3.0	3.3	3.6	3.9	4.1	+1.4
Buxoro	2.8	3.1	3.4	3.7	4.0	4.2	+1.4
Jizzax	2.3	2.5	3.0	3.5	3.8	4.0	+1.7
Qashqadaryo	2.5	2.7	3.1	3.3	3.6	3.8	+1.3
Navoiy	2.9	3.2	3.5	3.8	4.1	4.3	+1.4
Namangan	2.6	2.9	3.3	3.8	4.1	4.2	+1.6
Samarqand	2.8	3.0	3.5	3.8	4.1	4.3	+1.5
Sirdaryo	2.4	2.6	3.0	3.4	3.8	3.9	+1.5
Surxondaryo	2.3	2.5	2.9	3.3	3.7	3.8	+1.5
Toshkent	2.7	3.0	3.4	3.9	4.2	4.4	+1.7
Farg'ona	2.8	3.1	3.5	3.7	4.1	4.3	+1.5
Xorazm	2.5	2.8	3.1	3.5	3.8	4.0	+1.5
Toshkent sh.	3.2	3.5	3.9	4.2	4.5	4.7	+1.5
Respublika bo'yicha o'rtacha	2.6	2.9	3.3	3.7	4.0	4.2	+1.6

Institutsional iqtisodiyot va endogen o'sish nazariyalari nuqtai nazaridan mazkur miqdoriy siljishlar hududiy boshqaruv modelining ekstensiv ma'muriy usullardan intensiv transformatsion yetakchilik paradigmasiga to'liq o'tganligini ifodalaydi. Boshqaruv xususiyatlarining abstrakt-sifat xarakteristikalaridan aniq metrik o'lchovlarga o'tkazilishi hududlarda institutsional tranzaksion xarajatlarni minimallashtirish, byudjet parametrlarini muvozanatlash va mintaqaviy investitsion jozibadorlikni oshirishning asosiy drayveriga aylandi. Asimmetrik axborot va iqtisodiy tebranishlar sharoitida mahalliy hokimiyat organlariga berilgan moliyaviy-iqtisodiy mustaqillik rahbarlarning innovatsion salohiyatini hududning strategik aktiviga aylantirdi. Ushbu qonuniyat iqtisodiyotda resurslarni allokatasiya qilish samaradorligini jadal oshirib, rahbarlarning xatarlarni boshqarish kompetensiyasi sof qo'shilgan qiymat yaratuvchi va hududiy barqarorlikni ta'minlovchi fundamental kapital ekanligi to'g'risidagi ilmiy farazni mutlaq isbotlaydi.

¹ Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari hamda ekspert baholashlari asosida muallif ishlanmasi

2-jadval.
Namangan viloyati tuman va shaharlarida boshqaruv xodimlarining yetakchilik xislatlarini miqdoriy transformatsiya qilish ko'rsatkichlari¹

Hudud	Yillar				10 yillik davrdagi o'sish tendensiyasi (%)
	2016	2019	2022	2025	
Namangan shahri	3.1	3.6	4.0	4.6	+ 48.4 %
Namangan	2.5	3.0	3.6	4.2	+ 68.0 %
Mingbuloq	2.1	2.4	3.1	3.6	+ 71.4 %
Kosonsoy	2.6	3.1	3.5	4.1	+ 57.7 %
Norin	2.0	2.3	2.8	3.5	+ 75.0 %
Pop	2.3	2.7	3.2	3.9	+ 69.5 %
To'raqo'rg'on	2.8	3.4	4.3	4.5	+ 60.7 %
Uychi	2.4	2.8	3.4	4.0	+ 66.6 %
Uchqo'rg'on	2.5	2.9	3.5	4.1	+ 64.0 %
Chortoq	2.2	2.6	3.1	3.7	+ 68.1 %
Chust	2.9	3.3	3.8	4.3	+ 48.2 %
Yangiqo'rg'on	2.3	2.7	3.3	3.8	+ 65.2 %

Namangan viloyatining ma'muriy-hududiy birliklari kesimida shakllantirilgan mikrodarajadagi statistik ma'lumotlar tahlili rahbar kadrlarning yetakchilik xislatlari o'n yillik davrda izchil va jadal o'sish trayektoriyasini hosil qilganligini ko'rsatadi. Tadqiqot yakuniga ko'ra eng yuqori kompetensiya indeksi Namangan shahrida 4.6 ball, To'raqo'rg'on tumanida 4.5 ball hamda Chust tumanida 4.3 ball ko'rinishida qayd etildi va mazkur hududlar innovatsion boshqaruv klasterlari sifatida mutlaq yetakchiga aylandi. E'tiborli jihati shundaki, dastlabki kuzatuv davrida yetakchilik salohiyati o'ta past hisoblangan, ya'ni mos ravishda 2.0 va 2.1 ballni tashkil etgan Norin hamda Mingbuloq tumanlari o'rganilayotgan davr mobaynida 75.0 foiz hamda 71.4 foizlik eng yuqori nisbiy o'sish sur'atini namoyish etib, 3.5 va 3.6 ballik barqaror rivojlanish zonasiga kirdi. Bu tendensiya viloyat ichki hududlarida menejment sifatidagi keskin tafovutlar izchil qisqarib borayotganligini va kadrlar kapitali taqsimotidagi mintaqaviy mutanosiblik ta'minlanganligini anglatadi.

Hududiy iqtisodiyot va strategik menejment qonuniyatlari asosida yondashilganda, mazkur mikrotarkibiy o'zgarishlar shaxsiy, kasbiy va innovatsion salohiyatlarning hududiy amaliyotdagi yuqori darajadagi institutsional integratsiyasini aks ettiradi. Qoloq deb tasniflangan agrar va sanoati sust rivojlangan tumanlarda strategik fikrlaydigan, asimmetrik xatarlar sharoitida iqtisodiy mas'uliyatni to'la zimmasiga ola biluvchi yangi formatsiyadagi menejerlar zaxirasining shakllantirilishi hududlardagi ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar rentabelligini tubdan oshirdi. Yetakchilik xislatlarining subyektiv sifat ko'rinishidan obyektiv raqamli ko'rsatkichlarga transformatsiya qilinishi inson kapitalini maqsadli taqsimlash, tarkibiy o'zgarishlarni boshqarish hamda past daromadli tumanlar investitsion reytingini keskin ko'tarish

¹ Manba: Namangan viloyati hokimligi va statistika boshqarmasining rasmiy ma'lumotlari hamda hududiy ekspertlar so'rovi natijalari asosida.

imkonini berdi. Demak, mahalliy boshqaruvda miqdoriy baholash vositalarining kompleks joriy etilishi iqtisodiy resurslar alokatsiyasini optimallashtiruvchi, hududiy asimmetriyani yumshatuvchi hamda endogen iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi mustahkam fundamental mexanizm bo'lib xizmat qiladi.

3-jadval.

Namangan viloyatida rahbarlarning miqdoriy yetakchilik indeksi va ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlikning o'zaro iqtisodiy-statistik bog'liqligi¹

Hudud	O'rtacha yetakchilik indeksi	Sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish o'sishi (marta)	Asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi o'sishi (marta)	Eksport hajmining o'sishi (marta)
Namangan sh.	4.12	4.8	5.2	4.5
To'raqo'rg'on	4.00	4.5	4.7	4.2
Chust	3.87	3.9	4.1	3.6
Kosonsoy	3.60	3.2	3.4	3.1
Namangan	3.55	3.1	3.2	2.9
Uchqo'rg'on	3.52	3.0	3.3	2.8
Uychi	3.37	2.7	2.9	2.5
Pop	3.30	2.6	2.8	2.4
Yangiqo'rg'on	3.17	2.3	2.5	2.0
Chortoq	3.12	2.1	2.2	1.8
Mingbuloq	3.00	1.9	2.0	1.6
Norin	2.95	1.7	1.9	1.5

Empirik ma'lumotlarning ekonometrik va statistik tahlili rahbarlarning yetakchilik indeksi hamda hududning makroiqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari o'rtasida kuchli musbat korrelyatsion bog'liqlik mavjudligini namoyish etadi. O'rtacha yetakchilik indeksi 3.8 balldan yuqori bo'lgan peshqadam hududlarda, xususan Namangan shahri 4.12 ball, To'raqo'rg'on 4.00 ball va Chust 3.87 ball, sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 3.9 martadan 4.8 martagacha, asosiy kapitalga yo'naltirilgan investitsiyalar esa 4.1 martadan 5.2 martagacha mutlaq ko'paygan. Xuddi shunday tendensiya eksport hajmida ham kuzatilib, ushbu tumanlarda tashqi iqtisodiy ko'rsatkichlar 3.6 martadan 4.5 martagacha ortgan. Bunga qiyosan, kompetensiya indeksi 3.0 ball chegarasida qolgan Norin 2.95 ball va Mingbuloq 3.00 ball tumanlarida sanoat o'sishi mos ravishda 1.7 va 1.9 martani, investitsiyalar oqimi esa 1.9 va 2.0 martani tashkil etib, hududlararo iqtisodiy rivojlanish tezligi bo'yicha kuchli asimmetrik tafovutni yuzaga keltirgan.

Hududiy makroiqtisodiyot va institutsional menejment nazariyalari nuqtai nazaridan mazkur statistik taqsimot rahbarlarning transformatsion yetakchilik salohiyati bevosita hududiy qo'shilgan qiymat yaratuvchi fundamental omil ekanligini tasdiqlaydi. Inson kapitalining miqdoriy o'lchanuvchi innovatsion va boshqaruv ko'rsatkichlari yuqori bo'lgan ma'muriy birliklarda tranzaksion xarajatlar keskin qisqarib, moliyaviy va moddiy resurslarni alokatsiya qilish samaradorligi izchil ravishda o'sgan. Ilg'or hududlar ma'muriyati noaniqlik va iqtisodiy tebranishlar sharoitida investitsiya muhitini shakllantirish, sanoat infratuzilmasini modernizatsiya

¹ Manba: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda hududiy hokimliklarning rasmiy statistik byulletenlari ma'lumotlari asosida tahlil qilingan.

qilish hamda eksportga yo'naltirilgan klasterlarni qo'llab-quvvatlashda an'anaviy reaktiv emas, balki qat'iy proaktiv strategiyalarni qo'llaganligi ushbu yuqori iqtisodiy rentabellikni ta'minlagan. Bu holat menejment ilmidagi transformatsion boshqaruv qonuniyatlarini amaliy tasdiqlab, rahbarlar kompetensiyalarini aniq o'lchash mintaqalarning barqaror iqtisodiy o'sish drayverlarini aniqlash hamda hududiy inklyuziv taraqqiyotni bashorat qilishning strategik instrumenti ekanligini to'laqonli asoslaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot doirasida mahalliy boshqaruv rahbarlarining yetakchilik xislatlarini miqdoriy ko'rsatkichlarga transformatsiya qilish uslubiyotini amaliyotga joriy etish natijalari shuni tasdiqlaydiki, 2016-2025 yillarni qamrab olgan davrda boshqaruv tizimida jiddiy institutsional siljishlar yuz berdi. Respublika miqyosida o'rtacha yetakchilik indeksi 2.6 balldan 4.2 ballgacha ko'tarilib, 1.6 ballik sof iqtisodiy-boshqaruv o'sishi ta'minlandi. Bu jarayon an'anaviy ma'muriy-buyruqbozlik modelidan raqobatbardosh, proaktiv hamda inson kapitaliga asoslangan transformatsion yetakchilik mexanizmlariga to'liq o'tilganligini ilmiy jihatdan isbotlaydi.

Birinchidan, yetakchilik salohiyatini miqdoriy baholash hududiy asimmetriyani qisqartirib, mintaqaviy konvergensiyaning tezlashtiradi. Namangan viloyati misolida yetakchilik indeksi 2.6 balldan 4.2 ballgacha ko'tarilgan bo'lsa, ichki hududlar kesimida Namangan shahri 4.6 ball va To'raqo'rg'on tumani 4.5 ball bilan mutlaq yetakchilik qildi. Dastlabki davrda 2.0 ball bilan o'ta qoloq hisoblangan Norin tumani o'n yil ichida 75 foizlik o'sish sur'atini qayd etib, 3.5 ballik barqaror rivojlanish zonasiga kirdi. Bu raqamlar maqsadli raqamlashtirilgan kadrlar siyosati inson kapitalining taqsimotidagi nomutanosibliklarni samarali bartaraf etishini dalillaydi.

Ikkinchidan, rahbarning miqdoriy yetakchilik indeksi va hududning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri kuchli musbat korrelyatsiya mavjud. O'rtacha yetakchilik indeksi 3.8 balldan yuqori bo'lgan peshqadam hududlarda o'n yil ichida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 3.9 martadan 4.8 martagacha, asosiy kapitalga yo'naltirilgan investitsiyalar oqimi esa 5.2 martagacha ortdi. Kompetensiya indeksi 3.0 ball atrofida bo'lgan Mingbuloq kabi tumanlarda esa sanoat o'sishi bor-yo'g'i 1.9 martani tashkil etdi. Ushbu iqtisodiy-statistik bog'liqlik rahbarlarning transformatsion yetakchilik salohiyati bevosita hududiy qo'shilgan qiymat yaratuvchi fundamental omil ekanligini mutlaq tasdiqlaydi.

Uchinchidan, ilmiy taklif sifatida mahalliy boshqaruv idoralari rahbarlarining shaxsiy, kasbiy, boshqaruv va innovatsion salohiyatlarini o'lchovchi 5 ballik baholash shkalasini yagona milliy raqamli kadrlar platformasiga integratsiya qilish tavsiya etiladi. Mazkur metodologik yondashuv axborot asimmetriyasi va tranzaksion xarajatlarni keskin kamaytiradi hamda rahbar kadrlarning faoliyatini obyektiv matematik modellar orqali barqaror monitoring qilish imkonini beradi. Bu tizim uzluksiz ishga tushirilganda, kadrlar zaxirasini shakllantirishda subyektiv inson omilining ta'siri to'liq bartaraf etiladi va faqat o'lchanadigan iqtisodiy samaradorlikka asoslangan meritokratiya tamoyili mutlaq ustuvorlik kasb etadi.

To'rtinchidan, amaliy tavsiya sifatida tarkibiy tahlillar jarayonida eng past ko'rsatkich qayd etilgan innovatsion salohiyat komponentini rivojlantirish bo'yicha hududlarda ixtisoslashtirilgan venchur va o'quv-trening klasterlarini tashkil etish zarur. Bugungi raqamli iqtisodiyot sharoitida qoloq hududlar rahbarlarining faqatgina an'anaviy kasbiy tajribasiga tayanishi strategik maqsadlarga erishish uchun yetarli emas. Shuning uchun barcha bo'g'indagi menejerlarni o'zgarishlarni boshqarish, kraudfanding platformalarini amaliyotga joriy etish va innovatsion texnologiyalarni hududiy infratuzilmaga tatbiq etish bo'yicha uzluksiz malaka oshirish dasturlariga jalb etish mintaqaviy iqtisodiy rentabellikni kafolatlovchi asosiy qadam hisoblanadi.

Beshinchidan, makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash maqsadida hududlarga ajratiladigan markazlashgan byudjet transfertlari hamda davlat investitsiya dasturlari kvotalarini bevosita mahalliy hokimiyat rahbarlarining miqdoriy yetakchilik indeksi bilan bog'lashning institutsional mexanizmini huquqiy jihatdan mustahkamlash lozim. Ushbu yondashuv hududiy ma'muriyatlarni faqat ekstensiv resurslar sarfiga emas, balki kuchli boshqaruv orqali ichki imkoniyatlarni safarbar etishga undaydi. Natijada, miqdoriy o'lganadigan inson kapitali va liderlik qobiliyati mintaqalarning xalqaro raqobatbardoshligini ta'minlovchi, xorijiy kapital oqimini tezlashtiruvchi va endogen iqtisodiy o'sishni barqarorlashtiruvchi hal qiluvchi drayver vazifasini to'laqonli o'taydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Daft R.L. The Leadership Experience. 7th Edition. Cengage Learning nashriyoti, Boston, 2018-yil, 528 bet.
2. Global Human Capital Trends. Leadership awakened: Generations, teams, science. Deloitte Insights nashriyoti, Jeneva, 2019-yil, 112 bet.
3. Bersin by Deloitte. High-Impact Leadership: The New Leadership Maturity Model. Deloitte Consulting LLP nashriyoti, Nyu-York, 2016-yil, 45 bet.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-dekabrdagi "Yangi O'zbekiston ma'muriy islohotlarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-269-sonli Farmoni. Toshkent, "O'zbekiston" NMIU nashriyoti, 2022-yil.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son «2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni. Toshkent, "O'zbekiston" NMIU nashriyoti, 2022-yil.
6. Nortxauz P. J. (Northouse, P. G.). "Leadership: Theory and Practice" (Yetakchilik: Nazariya va amaliyot). SAGE Publications nashriyoti, 8-nashr, Los-Anjeles, 2018-yil, 528 bet.
7. Stogdill R. M. "Handbook of Leadership: A Survey of Theory and Research" (Yetakchilik qo'llanmasi: Nazariya va tadqiqotlar tahlili). Free Press nashriyoti, Nyu-York, 1974-yil, 613 bet.
8. Zenger J. H., Folkman J. R. "The Extraordinary Leader: Turning Good Managers into Great Leaders" (Favqulodda yetakchi: Yaxshi menejerlarni buyuk yetakchilarga aylantirish). McGraw-Hill Education nashriyoti, Nyu-York, 2009-yil, 304 bet.

9. Adizes I. "Razvitie liderov: Kak ponyat svoj stil upravleniya i effektivno obshatsya s nositelyami inix stiley" (Yetakchilarni rivojlantirish: O'z boshqaruv uslubingizni qanday tushunish va boshqa uslub vakillari bilan samarali muloqot qilish). "Alpina Pablisher" nashriyoti, Moskva, 2017-yil, 259 bet.

10. Zub A. T., Smirnov S. G. "Liderstvo v menedjmente" (Menejmentda yetakchilik). "Voskresenye" – "Print-Atelye" YoAJ nashriyoti, Moskva, 1999-yil, 212 bet.

11. Galiullina G. S. "Liderstvo v XXI veke: vzglyad iz Rossii" (XXI asrda yetakchilik: Rossiya nigohi). Chelyabinsk matbuot uyi nashriyoti, Chelyabinsk, 2002-yil, 432 bet.

12. Sharifxo'jayev M., Abdullayev Yo. "Menejment" darsligi. "O'qituvchi" nashriyot-matbaa ijodiy uyi, Toshkent, 2001-yil, 415 bet.

13. Yo'ldoshev N. Q., Nabokov V. I. "Menejment" o'quv qo'llanmasi. "Iqtisod-Moliya" nashriyoti, Toshkent, 2017-yil, 388 bet.

14. Abduraxmonov K. X. "Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi" darsligi. "Nauka i obrazovaniye" nashriyoti, Toshkent, 2012-yil, 460 bet.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:
Ingliz tili muharriri:
Rus tili muharriri:
Musahhih:
Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Karimova Shirin Zoxid qizi
Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, iyun, 6-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610
Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 362/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlaro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**